گەنج لە نێوان ماف و ئەرک و کێشەدا

بەشی یەکەم ...

عەتا مەلا کەریم- بەریتانیا

هەر کاتێک ناوی گەنج دێت سەربزێوی و سەرکەشی و کێشەو گرفتیشی لەگەڵدا باس دەکرێت وەک بەشێکی لێکجیانەکراوەو سەرەکی ئەو قۆناغە. هەندێک کەس لەو باوەڕەدان کە بزێوی و کێشەی گەنج شتێکی نوێیەو هەندێکی دیکەش لەو باوەڕەدان کە هەمیشە هەر هەبووە. میدیاکان وا باسی گەنجان دەکەن وەک کەسانێک بن کە بیانەوێت ئاژاوە بنێنەوەو ژیانی خەڵک تێکبدەن و هەرچییەکیان بەر هەوێڵ بکەوێت تێکوپێکی بدەن و تێکی بشکێنن. ئایا ئەو گەنجانە بەڕاستی تێکدەرو ئاژاوەگێڕن یان ئەو بزێوی و سەرکەشییەیان هەر بەشێکە لە چالاکی ڕۆژانەی قۆناغێکی دیاریکراوی ژیانیان و پێویستە ڕێکوپێک بکرێت و ڕێکبخرێت و بەرەو ئامانجی بەسوود ئاراستە بکرێت؛ بەجۆرێک کە هەم خزمەتی گەنجان بکات و هەم خزمەتی کۆمەڵگا. ئایا ئەو سەرپێچی و تاوانانەی کە گەورەکان ئەنجامی دەدەن زۆر گەورەترو ترسناکترنین لە کارەکانی گەنجان؟ ئایا گەنجان زیاتر قوربانیی تاوانن یان تاوانبار؟

گەنجان لە کوردستان ئێستا لە قۆناغێکدان کە زۆر جیاوازە لە سەردەمانی ڕابوردوو. هیچ قۆناغێک لە قۆناغی پێش خۆی ناچێت و هیچ نەوەیەکیش دەقاودەق وەک نەوەی پێش خۆی نییە. ئەمە ڕاستییەکی نەک هەر حاشا هەڵنەگرە بەڵکو وەک مانگی هەڵهاتوو دیارەو پێویست بە پەنجە ڕاکێشان ناکات. بەڵام ئەوەی کە تایبەتە بە کوردستان و بەم قۆناغەی ئەمڕۆی گەنجان، ئەوە زیاتر پێویستی بە لێتۆژینەوەو قسەوباس هەیە.
گەنجانی کوردستان لە سەردەمی فەرمانڕەوایی بەعسدا لە بارێکی ئێجگار سەختدا گوزەرانیان دەکرد. زیاتر لە هەر چین و توێژێکی دیکە باری سەختی نیرەکە لەسەر شانی ئەوان بوو. دەکران بە سەرباز، هەڵدەهاتن و دەگیران ، دەبوونە پێشمەرگە و شاخەو شاخ و گەرماو سەرماو شەڕی لابەلاو لنگەوقوچ. لە خۆپیشاندانادا بەشداریان دەکردو تووشی ڕاوەدونان و گرتن و ئەشکەنجە و هەڵواسین دەبوون. لەو قۆناغەدا ئازاترین و قارەمانترین گەنج ئەو کەسە بوو کە لە سەردیوار شتی دەنووسی دژی ڕژێم، کە بەشداری خۆپیشاندانی دەکرد، کە دەچوو دەبوو بە پێشمەرگە یان کارئاسانی بۆ پێشمەرگە دەکرد، کە دەبوو بە ڕێخستنی ناوشار و هتد...

دوای ڕاپەڕین دەبوایە هەلومەرجەکە بە تەواوی بگۆڕایە. ڕاستە بە شەوو ڕۆژێک نا بەڵام ووردە ووردە بەرەو باشتر بچوایەو هەوڵبدرایە تواناکانی گەنجان بەرەو ئامانجی بەرزو بەرهەمدار ئاراستە بکرایە. هەوڵبدرایە ئەو ووزەو سەربزێوی و سەرکەشییە گەنجانەو مێردمناڵانەیەی کە لە هەناوی گەنجاندایە بەرەو چالاکی بەرهەمدار ئاراستە بکرایە وەک وەرزش، یارمەتیدانی یەکتر، کاری فریاگوزاری، کاری خۆبەخشی، چالاکی دەرەوەی ماڵی وەک خێوەتگاو چالاکییە سەرچڵییەکانی دەشتودەرو هتد...

بەداخەوە باری ناهەمواری شەڕی ناوخۆو، هەموو ئەو هەلومەرجانەی کە بەسەر ئەو هەرێمە هاتن و لەشوێنی دیکەدا زۆر باسیان کراوەو پێویست ناکات من لێرەدا هێندەیان لەسەر بڕۆم، کارێکی ئەوتۆیان کرد کە گەنج هەر بەرەو چەکداری و کوشتن و شاخەوشاخ یان ڕاستر بڵێین کۆڵانەوکۆڵان هانبدرێت و درێژە بەو ئاراستەیە بدرێت کە پێشتر وەک پێویستی قۆناغێکی مێژوویی گیرابوەبەر. لەبەرانبەر ئەو هەلومەرجەدا ژمارەیەک لە

گەنجان تەسلیمی ئەو بارە بوون، جا ئیتر لەبەر هۆکاری ئابوری بێت یان هۆکاری کۆمەڵایەتی و دەروونی و جەستەیی وەک بەشێکی جیانەکراوە لە هەلومەرجی گۆڕانی جەستەیی گەنجان لە قۆناغی مێردمناڵیداو ئارەزوی سەرکەشی و سەرسەختی و بەشداریکردن لە چالاکییە توندوتیژو توندڕەوانەکاندا. هەندێکی دیکەش بەشێوازی جیاجیا لەو هەلومەرجە یاخی بوون؛ ئیتر بە گەشتکردن بێت بەرەو تاراوگە یان بە شداریکردن بێت لە چالاکی و بزاڤی جیاوازدا.
بۆ ئەوەی لەو هەلومەرجەی ئێستای گەنجان تێبگەین پێویستە لە هەلومەرجی گەنج تێبگەین لەسەر ئاستی جیهانی و سەرنج بدەینە تێگەیشتنی خەڵکانی دیکە بۆ گەنج لە قۆناغە مێژووییە جیاوازەکاندا.

مناڵی و مێردمناڵی و گەنجی وەک قۆناغی دیاریکراوو چەسپاو لەسەر ئاستی جیهانی نەناسراون، بەڵکو ئەو دەستەواژانە دەستەواژەی هەڵهێنجراوی کۆمەڵایەتین و کۆمەڵگا لە قۆناغە جیاجیاکاندا دروستیکردون. [Muncie,2004:55, Springhall, 1986] لە هەمانکاتدا (Newburn,2002:531) لەو باوەڕەدایە کە 'گەنج بیرۆکەیەکی لاستیکییە' ماناکەی لە کات، شوێن و مەبەستە جیاجیاکاندا جیاوازە. لە زمانی ئینگلیزیدا ووشەکانی مناڵ و گەورە بەتەواوی لەیەک جیاوازن بەڵام ووشەی گەنج (Youth) خاوەنی پێناسێکی وەها دیاریکراوو کۆنکرێت نییە کە ئەو قۆناغە بە ڕوونی سنوردار بکات و جیایبکاتەوە. [Springhall, 1983-4:20] (Aries,1962:28) جەخت لەسەر قسەکانی ئەوان دەکاتەوەو دەڵێت کە لە چاخەکانی ناوەندیدا گەلێک زمان تەنانەت ووشەی تایبەتیان نەبووە کە جیاوازی بکات لەنێوان کۆرپەلە و گەنج و گەورەدا. لەو سەردەمانەدا مناڵ بەشێوەیەکی گشتی فەرامۆش کرابوون و وەک شتی کەمبایەخ و بچوک چاویانلێدەکرا. بەڵام نابێت ئەوەشمان لە بیر بچێت کاتێک هەڵەیەک یان تاوانێکیان دەکرد نەک هەر وەک گەورە بەڵکو زۆر لە گەورە توندتر مامەڵەیان لەگەڵدەکرا. لە بەریتانیا تەنها لە یەک ڕۆژدا لەساڵی 1814دا پێنج مناڵ لە نێوان تەمەنی 8-12 ساڵدا لەسەر دزی بچوک و کەمبایەخ لەسێدارە دراون. [Pinchbeck & Hewitt, 1973:352 cited in Muncie, 2004:55] Pollock (1983) دەڵێت کە هەمیشە بیرۆکەیەک دەربارەی قۆناغی مناڵی هەبووە، بەڵام مناڵی وەک کێشەیەکی کۆمەڵایەتی لە خودی خۆیدا هەرگیز نەبووە. [Muncie, 2004:53]

پەیوەندی نێوان گەنج و تاوان هێندە باوە کە کارێکی ئەوتۆی کردووە زۆر کەس گەنج و تاوان بە دوو شتی لێکجیانەکراوە بزانن. [Muncie, 2004:2] کۆمەڵگا بیرۆکەیەکی خراپی هەیە لەسەر گەنجان و ئەم بیرۆکەیەش لەلایەن میدیاکان و سیاسەتمەداران و نوسەرانەوە زیاتر پشتگیری دەکرێت و جەختی دەکرێتەوە سەر. Muncie (1997) دەڵێت کە گەنجان دەبێت بەشێوەیەک تەماشا بکرێن کە ئەوانە هەڵگری هەر ئەگەرێکی باش و پۆزەتیف و داهێنەرانەن بۆ داهاتومان، بەڵام بەداخەوە تەنها وەک کێشەیەکی کۆمەڵایەتی ناویان دەبرێت. ئەم تێڕوانینە نێگەتیفە بۆ گەنجان کارێکی ئەوتۆی کردووە کە ئەو ژمارە کەمەی گەنجان کە کاری سەرکەشی و بزێوی یان تاوان ئەنجام دەدەن و دەکەونە دەست پۆلیس و دەزگا دادوەرییەکان وەک ئامانجێکی یاسایی و شەرعی جێبەجێکردنی سەختترین و توندترین سزا تەماشابکرێن. [Haines et al. (1996) Drakeford, 1998: 1] جەخت لەسەر ئەو بیروڕایە دەکەنەوەو دەڵێن کە بیرۆکەی باو لە ئەمریکاو بەریتانیا ئەوەیە کە گەنجان ڕۆژ بە ڕۆژ خویان شەڕ دەبێت. دیارە ئەم بیرۆکەیە دەتوانین بڵێین ئێستا لەسەرتاسەری جیهاندا وایە و خەڵکی لە هەموو شوێنێک تێڕوانینێکی نێگەتیفانەیان هەیە بۆ گەنجان.

لەلایەکی دیکەشەوە سەرپێچی توندوتیژانەی گەنجان هەمیشە کێشەیەکی کۆمەڵایەتی گەورە بووە لەوەندەدا کە پەیوەندی بە هەڵسوکەوتی گەنجانەوە هەیە. [Pearson, 1983, Davies & Pearson 1999, cited in Estrada, 2001: 639] لەڕاستیدا وەک Pearson (1983, 1985, and 1993-4) دەڵێت گلەیی و گازەندە لە سەرپێچی گەنجان هەر لەسەدەی حەڤدەهەمەوە هەبوە. گەنجان وەک سەرچاوەی ترس و تۆقین سەیریان

دەکرێت. قسەکردن لەسەر ئەو گەنجانەی کە کۆنترۆڵ ناکرێن، کە نازانن چۆن هەڵسوکەوت دەکەن، کە رێزی گەورە ناگرن دەکرێت لە ئەدەبیاتی نوسراوی هەموو سەردەمە مێژووییەکاندا ببینرێتەوە. زۆر کەس لەوباوەڕەدان کە سەرپێچی وسەرکەشی گەنجان کێشەیەکی ئاشکراو ڕوونەو بەڵگەشیان پێیە کە پشتگیری قسەکانیان دەکات:

" لەسەرەتای سالآنی 1980 کانەوە وتوندوتیژی گەنجان لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاو دە وولآتی ئەوروپیدا بەشێوەیکی بەرچاو زیادیکردووە... لە زۆر لەو وڵاتانەدا ڕێژەی توندوتیژی گەنجان سەرکەوتوە لە کاتێکدا کە ڕێژەی تاوانی گەنجان یان لە ئاستێکدا سەقامگیر بووە یان کەمێک دابەزیوە." [Pfeiffer, 1998: 255]

بەڵام نابێت ئەوەمان لەیاد بچێت کە ئەو خەمڵاندنانە پشتیان بەستووە بە ئامارە دەوڵەتیە ڕەسمییەکان و لەبەر ئەوە دەبێت بە گومانەوە بڕوانینە ڕاستی و جێگای متمانە بوونیان. Estrada (2001:644-5) دەڵێت کە پشت بەستن بەو ئامارانەی کە تایبەتن بە تاوانی کوشندە زیاتر جێگای متمانەیە، چونکە ئەو جۆرە تاوانانە زیاتر دەسەڵاتدارانی لێئاگادار دەکرێتەوەو شاردنەوەیان سەختە. بەگوێرەی ئەو ئامارانە لە سالآنی حەفتاکانەوە (دیارە لەو ولآتانەی کە پێشتر ئاماژەیان بۆ کرا) توندوتیژی سەخت و توندوتیژییەک کە ببێتە هۆی مردن زیادی نەکردووە، لەو شوێنەدا کە پەیوەندی بە گەنجانەوە هەیە؛ چ وەک ئەنجامدەری تاوان یان وەک قوربانی تاوان. لێرەدا دەتوانین بڵێین کە ئامارە ڕەسمییە دەوڵەتییەکان جێگای متمانەو باوەڕ نین چونکە زۆر هەستیارن و بەگوێرەی گۆڕانکاری لە یاسادانان و چالاکبوونی پۆلیس و زیادبوونی ئاگادارکردنەوەی پۆلیس لە ڕودانی تاوان لەلایەن هاوڵاتیانەوە دەگۆڕێن. لەوەندەدا کە پەیوەندی بە گەنجانەوە هەیە Muncie (2004:40) دەڵێت کە "میدیاکان و ئامارە ڕەسمییە دەوڵەتییەکان کە سەرچاوەی سەرەکی زانیاری دەربارەی تاوان و سەرپێچی گەنجانن پێکهاتەی کۆمەڵایەتین و ئەوان خەڵکانێکی دیاریکراو وەک تاوانباران دەستنیشان دەکەن و دەستەو تاقمی دیاریکراو وەک گروپی تاوانباران ناوزەد دەکەن. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کەمترین شتمان پێدەڵێن دەربارەی تاوان لە خودی خۆیدا." واتە ئەوان پەلەیانە کە دەستەو گروپی وەک گەنجان، هەژاران، لادێیەکان، ئاوارەکان، قەرەچەکان...هتد وەک گروپی ئەنجامدەری تاوان دەستنیشان بکەن، بەڵام بۆمان ڕوون ناکەنەوە کە مەبەستیان لە تاوان چییە و زۆر بە کەمی باسی تاوانە شاراوەکان دەکەن. (دواتر زیاتر دێینە سەر تاوانە شاراوەکان)